
КОРЕКЦІЯ ПОРУШЕНЬ ПОСТАВИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСЛАБЛЕНИМ ЗОРОМ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Віталій Кашуба, Олександр Юрченко

Резюме. Впервые теоретически сформулировано и экспериментально обосновано модульную технологию коррекции нарушений пространственной организации тела детей младшего школьного возраста с ослабленным зрением в процессе физического воспитания. Эффективность разработанной технологии подтверждена достоверно значимыми количественными изменениями следующих показателей: биометрического профиля осанки, компонентов физического развития и физической подготовленности, вертикальной устойчивости тела и динамической осанки.

Ключевые слова: пространственная организация тела, школьники с ослабленным зрением, коррекция.

Summary. Based on the current research of foreign and domestic experts, and the results of an experiment, the modular technology for correction of body spatial organization in primary school children with impaired vision through physical education theoretically formulated and experimentally justified for the first time. Effectiveness of developed modular technology was confirmed by significant quantitative changes in the following measures: biometrical profile of posture, components of physical development and physical fitness, vertical body stability and dynamic posture.

Key words: spatial organization of the body, schoolchildren with reduced vision, correction.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Рівень цивілізованості суспільства значною мірою оцінюється за ставленням до дітей з особливими потребами. На жаль, кількість таких дітей зростає в усьому світі [3, 4, 14, 15]. В Україні станом на 2000 р. нараховувалось 2,5 млн осіб із особливими потребами, що складає 5% загальної кількості населення, у 2006 р. їх кількість становить 2,7 млн – 5,3%, а у 2011 р. приблизно 5 млн громадян – 10% [11]. За прогнозами ЮНЕСКО, у найближчі роки світовому суспільству буде важко змінити дану негативну тенденцію, тому збільшення кількості осіб з особливими потребами та зниження стану здоров'я слід розглядати як постійно діючий чинник.

Дані спеціальної науково-методичної літератури [4, 14, 15] свідчать, що кількість людей з порушенням зорового аналізатора в середньому становить 25–30% загальної кількості осіб із особливими потребами. Як підкреслюють В. В. Андреев [1], І. А. Ахмадуліна [2] та ін., у дітей з ослабленим зором спостерігається значне відставання у фізичному та руховому розвитку, присутні порушення координації рухів порівняно із практично здоровими однолітками.

Сьогодні все більш широкого розповсюдження отримує точка зору, згідно з якою турбота суспільства про осіб із обмеженими можливостями є мірилом її культурного та соціального розвитку. Отже, вчені багатьох країн здійснюють пошук ефектив-

них програм, технологій та методик для зміцнення стану здоров'я осіб із обмеженими можливостями [3, 9, 12].

У науковій літературі питанням організаційно-методичних підходів планування і проведення уроків фізичної культури з дітьми з ослабленим зором присвячено декілька наукових праць. У ряді досліджень теоретично та експериментально обґрунтовано методики, які спрямовані на корекцію порушень моторики школярів з ослабленим зором у процесі фізичного виховання [1, 2, 12]. Л. А. Єраковою [6] для підвищення мотивації занять фізичними вправами та навчання рухових дій сліпих та слабкозорих молодших школярів розроблено та апробовано фітнес-технологію оздоровчої спрямованості.

Згідно із думкою деяких фахівців [7, 13], просторова організація тіла використовується як характеристика фізичного розвитку людини, його здоров'я. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що багато вчених [7, 8, 13] у процесі вивчення проблеми порушення просторової організації тіла людини особливу увагу приділяють питанням стану біометричного профілю постави, опорно-ресорних властивостей стопи, вертикальної стійкості тіла тощо. Дані показники відіграють важливе значення для осіб з обмеженими можливостями [8], особливо це стосується дітей молодшого шкільного віку з послабленим зором. Водночас у цьому напрямку в спеціальній науково-методичній

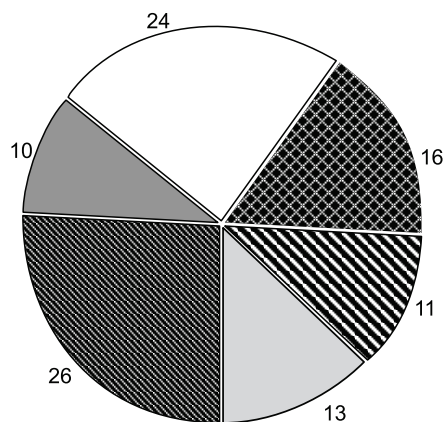

Рисунок 1 — Розподіл дітей молодшого шкільного віку з ослабленим зором за різними типами біогеометричного профілю пошти (n = 105), %:

□ — нормальна пошта; ▨ — кругла спина; ▩ — плосковігнута спина; ◻ — кругловігнута спина; ▤ — сколіотична пошта; ▧ — плоска спина

літературі інформація представлена фрагментарно: Н. Н. Мелентьевою [12] укладено програму педагогічних впливів на процес формування пошти молодших школярів з порушенням зору в спеціальній (корекційній) школі; А. А. Дяченко [3] розроблено та апробовано технологію корекції порушень пошти молодших школярів з ослабленим зором у процесі адаптивного фізичного виховання (АФВ).

Беручи до уваги той факт, що кількість дітей молодшого шкільного віку з ослабленим зором, які мають різні порушення показників просторової організації тіла, неухильно зростає, можна стверджувати, що цей напрям наукового дослідження є актуальним та своєчасним.

Роботу виконано відповідно до Зведеного плану НДР у сфері фізичної культури та спорту на 2006–2010 рр. за темою 3.2.1 «Вдосконалення біомеханічних технологій у фізичному вихованні та реабілітації з урахуванням просторової організації тіла людини» (номер держреєстрації 0106U010786) та Зведеного плану НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2011–2015 роки за темою 3.7 «Вдосконалення біомеханічних технологій у фізичному вихованні, спорті та реабілітації з урахуванням індивідуальних особливостей моторики людини» (номер держреєстрації 0112U001860).

Мега дослідження — розробити модульну технологію корекції порушень просторової організації тіла дітей молодшого шкільного віку з ослабленим зором для підвищення ефективності процесу адаптивного фізичного виховання.

Методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури, аналіз медичних карт та документальних матеріалів, педагогічне спостереження, педагогічне тестування, педагогічний експеримент з використанням антропометрії, відеометрії, біо-

механічного відеокомп'ютерного аналізу; методи математичної статистики.

Результати дослідження та їх обговорення.

Аналіз даних медичних карток та документальних матеріалів, а також власні дані досліджень дали змогу встановити, що 87 % молодших школярів із ослабленим зором мають порушення пошти (рис. 1).

Проведене дослідження дозволило виявити особливості гоніометричних показників сагітального та фронтального профілю пошти у дітей молодшого шкільного віку з ослабленим зором з різними функціональними порушеннями опорно-рухового апарату (ОРА).

У процесі проведення констатуючого експерименту встановлено, що у дітей молодшого шкільного віку з ослабленим зором з різними типами пошти окремі антропометричні дані статистично достовірно відрізняються ($p < 0,05$) від показників у практично здорових однолітків.

Необхідно підкреслити, що результати оцінювання фізичної підготовленості учнів молодшого шкільного віку з ослабленим зором із різними типами пошти статистично нижчі ($p < 0,05$), ніж дані практично здорових однолітків. Аналіз показників вертикальної стійкості тіла у дітей 7–10 років з послабленим зором із різними типами пошти за тестом Є. Я. Бондаревського свідчить про те, що тривалість утримання статичної пози на лівій та правій нозі відрізняється від показників практично здорових однолітків (рис. 2). Доцільно підкреслити, що кут нахилу тулуба відносно вертикальної осі у дітей із ослабленим зором із порушенням пошти перевищує ($p < 0,05$) значення кута, порівняно з такими показниками у практично здорових однолітків.

Проведене дослідження кінематики ходьби у дітей молодшого шкільного віку з ослабленим зором із різними типами пошти дозволило з'ясувати, що кут нахилу тулуба відносно вертикальної осі у фазах (перенесення правої ноги; двоножного положення, права нога попереду; перенесення лівої ноги; двоножного положення, ліва нога попереду) статистично достовірно більший ($p < 0,05$), ніж у практично здорових однолітків.

У результаті експериментального дослідження було визначено кореляційний зв'язок між показниками біогеометричного профілю пошти (кут α_1 , який утворений вертикаллю центра маси голови та остистого відростка хребта C_{VII} , — кут нахилу голови; кут α_2 , який утворений горизонталлю та найбільш випуклою точкою лобової кістки та виступом підборіддя, — кут зору; кут α_3 , який утворений вертикальною лінією та остистими відростками C_{VII} та L_V , — кут нахилу тулуба; α_4 — кут нахилу горизонтальної прямої лінії та горизонталі, яка проходить через два акроміона, — кут аси-

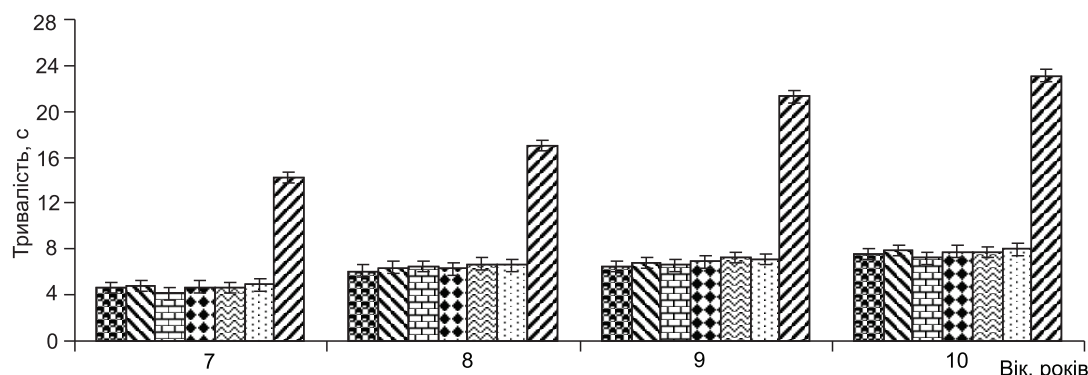

Рисунок 2 — Тривалість збереження статичної пози на лівій нозі дітьми віком 7–10 років за тестом Є. Я. Бондаревського (n = 165):

▨ — діти з ослабленим зором із круглою спиною; ▩ — діти з ослабленим зором із плоскою спиною; ▧ — діти з ослабленим зором із кругловвігнутою спиною; ▦ — діти з ослабленим зором із плосковвігнутою спиною; ▤ — діти з ослабленим зором із сколіотичною поставою; ▣ — діти з ослабленим зором із нормальною поставою; ▢ — практично здорові діти

метрії плечей; α_3 – кут прямої горизонтальної лінії та горизонтальної лінії, яка проводиться через нижні кути лопаток, – кут асиметрії лопаток), показниками антропометрії (довжиною тіла, масою тіла, окружністю грудної клітки), вертикальною стійкістю тіла (кутом нахилу тулуба відносно вертикальної осі на лівій нозі) та кінематикою ходьби (кутом нахилу тулуба у фазі переносу правої ноги) молодших школярів із ослабленим зором із різними типами постави.

Унаслідок проведення послідовного експерименту було встановлено, що існує негативна тенденція до погіршення показників, які характеризують просторову організацію тіла у дітей молодшого шкільного віку з ослабленим зором. Визначення негативної динаміки свідчить про те, що засоби фізичного виховання, які використовуються у спеціалізованих навчальних закладах, не впливають повною мірою на корекцію порушень просторової організації тіла у дітей молодшого шкільного віку з ослабленим зором.

Результати констатуючого експерименту стали підґрунтям до розробки модульної технології корекції порушень просторової організації тіла дітей молодшого шкільного віку з ослабленим зором у процесі фізичного виховання. Розробка експериментальної модульної технології ґрунтувалася на основних положеннях програми з фізичної культури, яка використовується у навчальному процесі школи-інтернат для дітей з ослабленим зором. Під час розробки модульної технології нами було використано методичні принципи та методи фізичного виховання [10], а також спеціальні принципи та методи АФВ [4, 14, 15] для даного контингенту осіб. Блок-схему розробленої модульної технології подано на рисунку 3.

При обґрунтуванні змісту модульної технології корекції порушень просторової організації тіла було враховано особливості організму дітей молод-

шого шкільного віку з ослабленим зором, діагноз основної нозології та ступінь втрати зору, відносні показання та протипоказання до виконання окремих рухових дій [6, 15].

Під час розробки модульної технології корекції порушень просторової організації тіла було враховано дані спеціальної науково-методичної літератури [4, 14, 15] щодо компонентів фізичних навантажень для молодших школярів із ослабленим зором. Серед них основними є тривалість та інтенсивність виконання вправ, кількість повторень та підходів, швидкість та амплітуда виконання рухів, тривалість та вид відпочинку тощо.

Як свідчать результати констатуючого експерименту, серед дітей молодшого шкільного віку з ослабленим зором, у яких визначено функціональні порушення ОРА, найбільшу кількість становили діти з круглою спиною, тому у процесі формуючого експерименту нами приділялась увага даному контингенту осіб.

Розроблена модульна технологія корекції порушень просторової організації тіла дітей молодшого шкільного віку з ослабленим зором складалася із трьох етапів та шести модулів.

Втягувальний етап був спрямований на визначення особливостей просторової організації тіла та фізичної підготовленості молодших школярів з ослабленим зором, а також на адаптацію організму до занять фізичними вправами.

Корегувальний етап був спрямований на корекцію окремих показників просторової організації тіла та фізичної підготовленості дітей молодшого шкільного віку з ослабленим зором, які було визначено за результатами констатуючого експерименту.

Підтримувальний етап був спрямований на підтримку досягнутого рівня показників просторової організації тіла та фізичної підготовленості дітей молодшого шкільного віку з ослабленим зором.

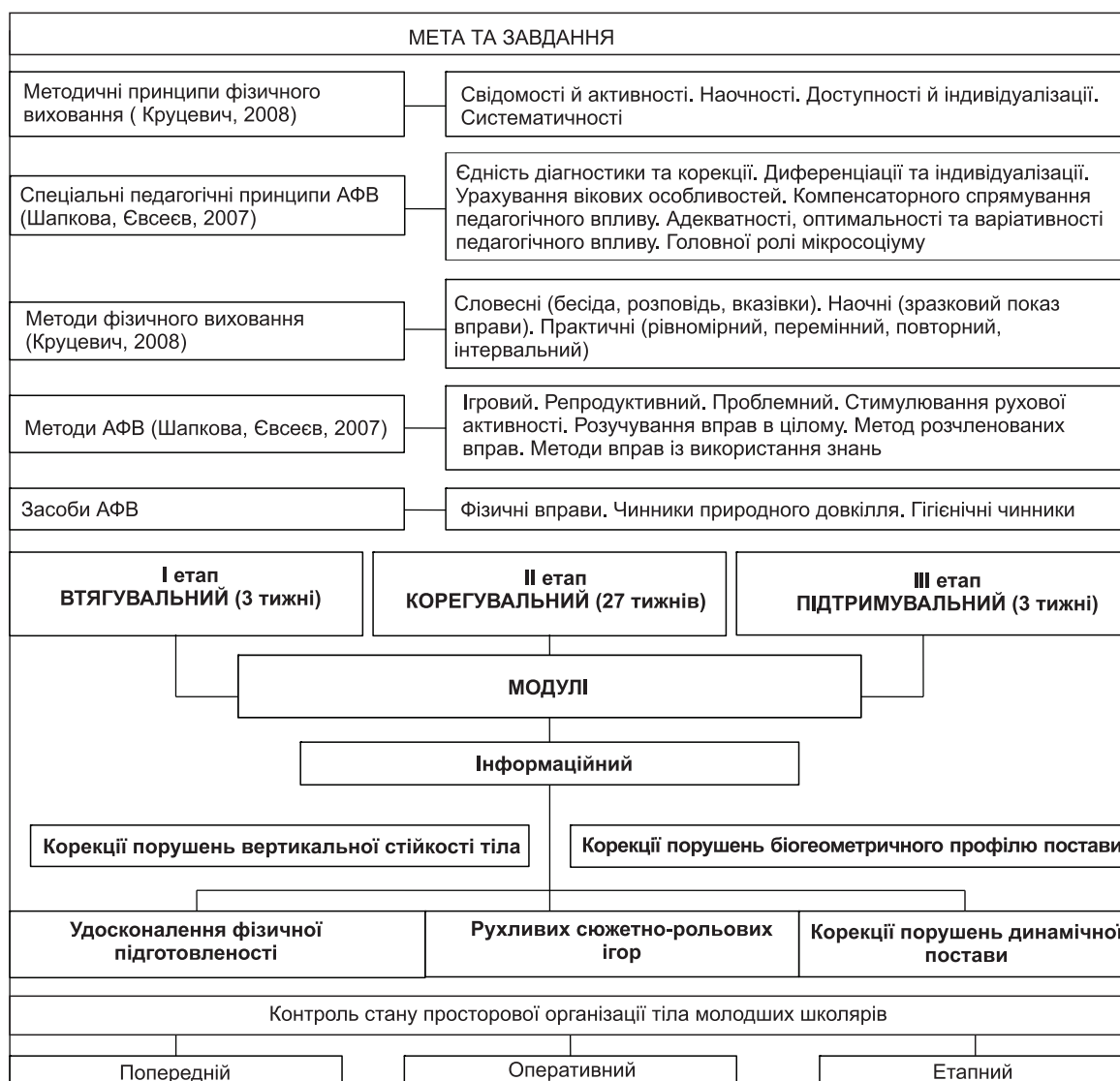

Рисунок 3 – Блок-схема модульної технології корекції порушень просторової організації тіла дітей молодшого шкільного віку з ослабленим зором

Інформаційний модуль використовувався на початку занять уроків фізичної культури (5 хв) упродовж застосування всієї модульної технології та вмщував дані щодо компонентів, які входять у просторову організацію тіла, а також мав форми вказівок, зауважень та рекомендацій під час виконання фізичних вправ, профілактики травматизму.

Модуль корекції порушень біогеометричного профілю постави спрямований на зменшення кута нахилу голови, зору та тулуба, що характерно для круглої спини. У цьому модулі застосовували засоби для зміцнення м'язів спини, черевного преса, шиї, передньої та задньої поверхні стегна. Корекційні вправи подано у чотирьох комплексах фізичних вправ. Засоби застосовувалися у вступній частині уроку фізичної культури, або ж в основній у розділі «Гімнастика». Вправи спочатку виконувалися у полегшених умовах біля стінки, далі вони

поступово ускладнювались та проводились у русі та в інших статичних позах і динамічних вправах. Цей модуль використовували упродовж трьох етапів, які включає модульна технологія.

Модуль корекції порушень вертикальної стійкості тіла спрямований на вдосконалення ортоградної пози тіла дітей молодшого шкільного віку з ослабленим зором. Для його реалізації застосовували статичні пози на різних предметах, на одній нозі, вправи з предметами на голові тощо. Головною методичною складовою цього модуля є те, що застосування засобів здійснювали за принципом від простого до складного, від легкого до важкого, від відомого до невідомого [4], що дало змогу поступово та ефективно покращити вертикальну стійкість тіла дітей молодшого шкільного віку з ослабленим зором. Вправи застосовували у вступній та заключній частинах уроку фізичної куль-

тури, а також на заняттях у групах продовженого дня. Модуль корекції порушень вертикальної стійкості тіла використовувався протягом усього формуючого експерименту.

Модуль корекції порушень динамічної постави спрямований на покращення функціональних порушень постави під час виконання природних локомоцій та інших рухових дій. Його використовували майже в усіх розділах програми уроків фізичної культури із застосуванням різних засобів: ходьба по прямій лінії з предметами на голові, ходьба по гімнастичній лаві, канату (який лежав на землі), біг вгору, вниз, по перетятій місцевості тощо. Фізичні вправи сприяли корекції порушень динамічної постави, зміцнення опорно-ресорних властивостей стопи та зміцненню ОРА дитини в цілому.

Модуль удосконалення фізичної підготовленості сприяв розвитку фізичних якостей (швидкості, сили, гнучкості, витривалості та координаційних здатностей) у молодших школярів з ослабленим зором. У даному модулі представлено комплекси загальнорозвивальних фізичних вправ, а також засоби для цілеспрямованого вдосконалення окремих фізичних якостей. Засоби застосовувались у ранкових зарядках перед уроками, на заняттях у групах продовженого дня, у вступній частині уроку фізичної культури, а також в основній у розділах: спортивні, рухливі та народні ігри, легка атлетика, гімнастика.

Модуль рухливих сюжетно-рольових ігор мав особливе значення для дітей молодшого шкільного віку з ослабленим зором, оскільки ігрова діяльність покращує емоційний фон дитини, а також розвиває необхідні уміння та навички, щоб діяти в нестандартних ситуаціях. Рухливі ігри використовувались на уроках фізичної культури у розділі «Спортивні, рухливі та народні ігри», на активних рухових перервах у групах продовженого дня та в інших формах занять, що були спрямовані на розвиток уваги, фізичних якостей, покращення статодинамічної постави, а особливо на розвиток соціальної адаптації та, як наслідок, активної інтеграції в суспільство молодших школярів з ослабленим зором.

Для визначення адекватності засобів фізичного виховання, спрямованих на корекцію порушень просторової організації тіла дітей молодшого шкільного віку з ослабленим зором у процесі фізичного виховання, нами застосовувався педагогічний контроль.

У процесі реалізації модульної технології корегувальні засоби застосовувались у різних формах занять: урочні, позаурочні, класні, позакласні. Серед них основними були: уроки фізичної культури, гімнастика до занять, динамічні рухливі перерви між предметними уроками, фізкультпаузи

та фізкультхвилинки на предметних уроках, а також рухливі заняття в групах продовженого дня. Модульна технологія застосовувалась упродовж двох семестрів протягом 9 міс., охоплювала 102 год уроків фізичної культури (три уроки на тиждень). Слід зазначити, що впровадження модульної технології корекції порушень просторової організації тіла здійснювалося в межах навчального процесу уроків фізичної культури та інших занять загальноосвітньої школи-інтернату, де навчаються діти з ослабленим зором. На початку застосування цієї технології учителям фізичної культури були надані всі необхідні практичні та методичні рекомендації, а для визначення її ефективності проведено формуючий експеримент.

Розроблена технологія корекції порушень просторової організації тіла була апробована у загальноосвітній школі-інтернату с. Самгородок Козятинського району Вінницької обласної ради. У дослідженні взяли участь діти 9-річного віку з ослабленим зором з круглою спиною, які були розподілені на контрольну (КГ) та експериментальну групи (ЕГ) по 12 осіб в кожній. Тривалість формуючого експерименту здійснювався впродовж 9 місяців з вересня 2011 р. по травень 2012 р. Контрольна група навчалась за програмою уроків фізичної культури загальноосвітньої школи-інтернату. Експериментальна група навчалась за запропонованою нами модульною технологією корекції порушень просторової організації тіла. Школярі обох груп не мали статистично достовірних відмінностей за показниками, що вивчалися ($p > 0,05$).

Аналіз результатів педагогічного експерименту свідчить про покращення окремих показників просторової організації тіла та розвитку фізичних якостей у молодших школярів з ослабленим зором, які навчались в ЕГ після впровадження модульної технології. Необхідно зазначити, що отримані результати дітей ЕГ істотно відрізняються від показників у школярів КГ.

Результати формуючого експерименту свідчать про покращення гоніометричних показників тіла дітей молодшого шкільного віку з ослабленим зором ЕГ. Так, кут, утворений вертикальною лінією та лінією, що остистий відросток хребця C_7 з'єднує центр маси тіла, зменшився в середньому на $3,1^\circ$ ($S = 0,22$; $p < 0,05$); кут, утворений горизонталлю та найбільш випуклою точкою лобової кістки й виступом підборіддя, в середньому зменшився на $4,3^\circ$ ($S = 0,31$; $p < 0,05$); кут, утворений вертикаллю і лінією, що з'єднує остистий відросток хребця C_7 і остистий відросток хребця L_5 у дітей з ослабленим зором ЕГ, у середньому зменшився на $2,9^\circ$ ($S = 0,21$) ($p < 0,05$). Дослідження показників біогеометричного профілю постави після проведення формуючого експерименту в дітей

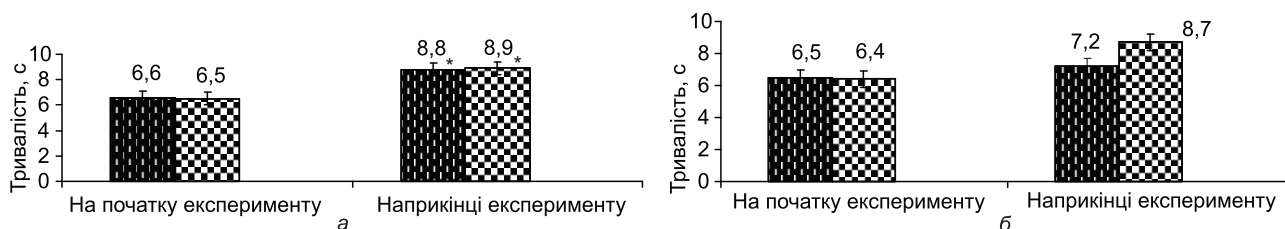

Рисунок 4 – Тривалість збереження вертикальної пози обстежуваними дітьми:

а – з опорою на лівій нозі; б – з опорою на правій нозі; ■ – КГ; ▣ – ЕГ

*відмінності показників у групах до та після експерименту статистично достовірні на рівні $p < 0,05$

КГ показало, що статистично достовірних змін не спостерігається ($p > 0,05$).

Про ефективність корекційних заходів свідчать дані медичного контролю, які представлені лікарем-ортопедом після проведення формуючого експерименту, який зазначив, що серед 12 дітей ЕГ у 4 дітей (33,3%) визначено нормальну поставу.

Оцінювання показників вертикальної стійкості тіла у молодших школярів з ослабленим зором за тестом Є. Я. Бондаревського свідчить, що діти, які навчались у ЕГ, статистично достовірно ($p < 0,05$) показують кращі результати, ніж діти, які навчались у КГ. Так, кут нахилу тулуба відносно вертикальної осі на правій нозі у дітей ЕГ статистично достовірно зменшився в середньому на $2,1^\circ$, а на лівій – на $1,6^\circ$ ($p < 0,05$), тоді як у дітей КГ дані показники статистично достовірно не змінилися ($p > 0,05$). Нами також зафіксовано покращення тривалості утримання статичної вертикальної пози тіла у школярів ЕГ на правій нозі в середньому на 2,3 с, а на лівій – на 2,4 с ($p < 0,05$). У дітей КГ дані показники (рис. 4) статистично достовірно змінилися тільки на правій нозі в середньому на 2,2 с ($p < 0,05$).

Про ефективність корегувальних заходів свідчить покращення кінематики ходьби у дітей ЕГ. Так, в учнів ЕГ кут нахилу тулуба відносно вертикальної осі статистично достовірно ($p < 0,05$) зменшився у фазах перенесення правої ноги, двох опорного положення, права нога попереду, перенесення лівої ноги. Водночас у дітей КГ в усіх визначених фазах кінематики ходьби зменшення кута нахилу тулуба відносно вертикалі не встановлено ($p > 0,05$).

Література

1. Андреев В. В. Комплексная коррекция двигательных способностей школьников 12–17 лет с дераивацией зрения на основе дифференцированного подхода: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / В. В. Андреев. – Набережные Челны, 2012. – 24 с.
2. Ахмадулина И. А. Физическое воспитание слабовидящих учащихся среднего специального учебного заведения: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / И. А. Ахмадулина. – Набережные Челны, 2011. – 24 с.

3. Дяченко А. А. Корекція порушень постави дітей молодшого шкільного віку з пониженим зором засобами фізичного виховання: дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання і спорту: спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / А. А. Дяченко. – К., 2010. – 190 с.
4. Евсеев С. П. Теория и организация адаптивной физической культуры : учебник: в 2 т. / под общ. ред. С. П. Евсеева. – М., 2007. – 448 с.
5. Еракова Л. А. Дифференцированное физическое воспитание слепых и слабовидящих в условиях специализированного интерната: дис. на соискание учен. степени канд. наук по физ. воспитанию и спорту: спец. 24.00.02 «Физическая культура, физическое воспитание разных групп населения» / Л. А. Еракова. – К., 2005. – 182 с.
6. Ермаков В. П. Основы тифлопедагогики: развитие, обучение и воспитание детей с нарушением зрения / В. П. Ермаков, Г. А. Якунин. – М., 2000.
7. Кашуба В. А. Биомеханика осанки / В. А. Кашуба. – К.: Олимп. лит., 2003. – 280 с.
8. Кашуба В. А. Коррекция нарушений осанки школьников в процессе АФВ / В. А. Кашуба, Зияд Хмаид Ахмад Насраллах. – К.: Наук. світ, 2008. – 223 с.
9. Коткова Л. Ю. Коррекционно-развивающая методика совершенствования двигательных качеств и координационных способностей слабовидящих школьников 14–15 лет: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / Л. Ю. Коткова. – Омск, 2009. – 24 с.
10. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання: [підруч. для студ. вузів фіз. виховання і спорту]: в 2 т. / Т. Ю. Круцевич. – К.: Олімп. л-ра, 2008. – Т. 2. – 320 с.
11. Маршавін Ю. М. Шляхи удосконалення технологічних засад працевлаштування осіб з особливими потребами / Ю. М. Маршавін // Актуал. пробл. проф. самореалізації осіб з особливими потребами на ринку праці: матеріали круглого столу. – К., 2011. – С. 5–16.
12. Мелентьева Н. Н. Формирование осанки у младших школьников с нарушением зрения в процессе занятия физическими упражнениями в специальной (коррекционной) школе: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / Н. Н. Мелентьева. – СПб., 2004. – 135 с.
13. Петрович В. В. Корекція сагітального профілю постави дітей молодшого шкільного віку засобами фітбол-гімнастики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання та спорту: спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / В. В. Петрович; ЛДІФК. – Л., 2010. – 20 с.
14. Чудна Р. В. Адаптивне фізичне виховання дітей з вадами розвитку: навч.-метод. посібник / Р. В. Чудна. – Донецьк: Норд-Пресс, 2011. – 312 с.
15. Шапкова Л. В. Частные методики адаптивной физической культуры: учебник / под общ. ред. Л. В. Шапковой. – М.: Сов. спорт, 2007. – 608 с.

References

1. Andreev V. V. Complex correction of motor abilities of 12–17 years old schoolchildren with vision derivation based on a differentiated approach: autoreferat of diss. ... cand. of sci. in pedagogy: special. 13.00.04 «Theory and methods of physical education, sports training, improving and adaptive physical training» / V. V. Andreev. – Naberezhnye Chelny, 2012. – 24 p.
2. Akhmadulina I. A. Physical education for visually impaired students of specialized secondary schools: autoreferat of diss. ... cand. of sci. in pedagogy: special. 13.00.04 «Theory and methods of physical training, sports training, improving and adaptive physical training» / I. A. Akhmadulina. – Naberezhnye Chelny, 2011. – 24 p.
3. Diachenko A. A. Correction of postural disturbances in primary school children with low vision through the means of physical education: diss. ... cand. of sci. in physical education and sports: special. 24.00.02 «Physical culture, physical education of different groups of population» / A. A. Diachenko. – Kiev, 2010. – 190 p.
4. Yevseev S. P. Theory and organization of adaptive physical education: textbook in 2 vol. / ed. by S. P. Yevseev. – Moscow, 2007. – 448 p.
5. Erakova L. A. Differentiated physical education for blind and visually impaired individuals in a specialized boarding school: diss. ... cand. of sci. in physical education and sports: special. 24.00.02 «Physical culture, physical education of different groups of population» / L. A. Erakova. – Kiev, 2005. – 182 p.
6. Ermakov V. P. Basics of tyflopädagogie. Development, training and education of children with visual impairment / V. P. Ermakov, G. A. Yakunin. – Moscow, 2000.
7. Kashuba V. A. Biomechanics of posture / V. A. Kashuba. – Kiev: Olympic literature, 2003. – 280 p.
8. Kashuba V. A. Correction of postural disturbances in schoolchildren during adaptive physical education / V. A. Kashuba, Ziad Hmaid Ahmad Nasrallah. – Kiev: Nauk. svit., 2008. – 223 p.
9. Kotkova L. Yu. Correctional and developing method of improvement of motor skills and coordination abilities in visually impaired 14–15 years old school students: autoreferat of diss. ... cand. of sci. in physical education

and sports: special. 13.00.04 «Theory and methods of physical training, sports training, improving and adaptive physical training» / L. Yu. Kotkova. – Omsk, 2009. – 24 p.

10. *Krutsevych T. Yu.* Theory and methods of physical education: [textbook. for students of physical education and sports high educational establishments]: in 2 vol. / T. Yu. Krutsevych. – Kyiv: Olympic literature, 2008. – Vol. 2. – 320 p.

11. *Marshavin Yu. M.* Ways to improve the technological bases of persons with disabilities employment / Yu. M. Marshavin // Aktualni problemy prof. samorealizatsii osib z osoblyvymy potrebamy na rynku praci: materials of roundtable discussion. – Kiev, 2011. – P. 5–16.

12. *Melentieva N. N.* Development of posture in primary school children with visual impairments during physical exercise in a special (correctional) school: diss. ... cand. of sci. in physical education and sports: special. 13.00.04 «Theory and methods of physical education, sports training, improving and adaptive physical training» / N. N. Melentyeva. – St. Petersburg, 2004. – 135 p.

13. *Petrovych V. V.* Correction of sagittal profile in primary school children through the means of fitball gymnastics: autoreferat of diss. ... cand. of sci. in physical education and sports: special. 24.00.02 «Physical culture, physical education of different groups of population» / V. V. Petrovych; Lviv state university of physical education. – Lviv, 2010. – 20 p.

14. *Chudna R. V.* Adaptive physical education for children with disabilities: study guide / R. V. Chudna. – Donetsk: Nord-Press, 2011. – 312 p.

15. *Shapkova L. V.* Private techniques of adaptive physical education: textbook / ed. by L. V. Shapkova. – Moscow: Sov. sport, 2007. – 608 p.

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ
sashajurchenko@mail.ru

Надійшла 5.04.2013